

התורה מצווה אותנו "מדבר שקר תרחק". כלומר, לא רק שאסור לשקר, אלא גם צריך להתרחק מהשקר. וננסה היום לעמוד על חומרת איסור השקר, ולהבין מדוע דווקא ממנו יש מצווה להתרחק?

ישנם שני סוגי שקרים: האחד, שאדם משקר לחברו בעניינים שישפיעו על החלטותיו באופן ישיר. השני, הוא סיפור דברים שקרי שאיננו קשור להחלטה ספציפית, ואף על פי כן הוא אסור וראוי להתרחק ממנו.

מה חומרתו של שקר זה?

בעניין זה כותב הרב אליעזר מלמד בספרו פניני הלכה:

"אחת המידות היסודיות ביותר, שעליה העולם מתקיים, היא מידת האמת (אבות א, יח). יכולת ההתקדמות שלנו בעולם הזה ובעולם הבא תלויה בהבנת המציאות. השכל הוא הכלי החשוב ביותר שעומד לרשותו של האדם, וככל שנבין את המציאות טוב יותר, כך נוכל להתקדם טוב יותר. אבל הבעיה המרכזית היא, שהמציאות עמוקה ומורכבת, ויש בה רבדים עמוקים ששכלנו האנושי המוגבל מתקשה לקלוטם, ולכן כולנו סובלים במידה זו או אחרת מחסרון בהכרת האמת.

יש פער בין מה שאנחנו יודעים אודות כל דבר ובין הדברים כפי שהם באמת. ומאחר שהכרת המציאות שלנו אינה שלמה, נוצרת אצלנו לפעמים סתירה בין מה שנראה בעינינו כטוב ומועיל לבין מה שמוסרי וצודק. ככל שנכיר טוב יותר את המציאות האמיתית, כך הפער המדומה בין מה שמוסרי ובין מה שמועיל ונעים – ילך ויצטמצם, ועל ידי כך נהיה יותר אמיתיים וצודקים, ויהיה לנו טוב יותר בחיינו. החתירה לאמת היא חתירה לזהות בין ההבנה, הדיבור והמציאות.

היודע את האמת לאשורה הוא כמובן בורא העולם, ולכן אמרו חז"ל (שבת נה, א): "חותמו של הקב"ה אמת". החותמת היא הביטוי הייחודי ביותר של החותם, ומאחר שהקב"ה יודע את המציאות בצורה מוחלטת – לכן החותם שלו בעולם הוא 'אמת'. וככל שהאמת תהיה יקרה לנו יותר, ואף נהיה מוכנים להקריב למענה טובות הנאה, כך נתקרב יותר למידתו של הקב"ה, וכך נזכה להבין טוב יותר את המציאות, ומתוך כך שנתקרב לקב"ה ולהבנת העולם, נזכה להתקדם ולהתעלות. וזוהי מצוות התורה: "וְהִלַּכְתָּ בְּדַרְכֵי" (דברים כח, ט).

יש חשיבות עצומה לידיעת האמת, כי רק על בסיסה ניתן לקבל החלטות מושכלות. ככל שהסתכלותו של האדם מבוססת על אדני האמת, כך תפוסת עולמו תהיה ישרה - וזה חלק מהחשיבות של לימוד המדעים השונים, שהם מיישרים את מחשבותיו של האדם.

השקר ממכר. ברגע שאדם מתחיל לבנות את חייו על דמיונות, ברגע שאדם מוכר לחבריו סיפורי בדים, קשה לו מאד לצאת מסבך השקר, והוא עלול למצוא את חייו בנויים על אדני שקר, תוך שהוא מציג לפני חבריו מצגי שווא, שגורמים גם למוחם ומחשבתם להתעוות. וכמו שכותב הרב מלמד:

"כל מי שמתרגל לשקר, מזיק בראש ובראשונה לעצמו. ואפילו אם בדרך כלל השקרים שלו אינם מזיקים לזולת, אלא שהוא אוהב לשקר כדי למשוך תשומת-לב, או מפני שהוא מעדיף לשנות את הסיפורים שלו כדי להאדיר את שמו ולהסתיר את חולשותיו, וכך הוא מספר את מה שהיה רוצה שיקרה אבל לא בדיוק את מה שקרה. אדם כזה, יוצר לעצמו תמונה מזויפת על העולם, שבה לדמיון האישי שלו יש יותר משקל מאשר לעובדות, ומתוך כך הוא מתרחק מהיכולת להבין את העולם לאשורו. דומה הדבר לאדם שנזקק לסמים כדי ליהנות בחייו, כך השקרן זקוק לשנות את המציאות כדי שיוכל לחיות בה. בפועל מובן שהמציאות לא תשתנה, ורק הוא, השקרן, הולך ומאבד את הקשר שלו אל החיים".

אחרי שהאדם מתרגל להתייחס למציאות בצורה לא אמינה, קורה לו הדבר החמור מכל: הוא לא יכול להגיע לאמונת אמת. רק אדם שמתרגל להתייחס למציאות עצמה, יוכל להבחין במציאות המוחלטת והאמיתית ביותר בעולם - במי שמחיה ומקיים את כל המציאות – בבורא יתברך. וזהו שאמרו חז"ל שהשקרנים אינם זוכים לראות פני שכינה. ישנן מדרגות רבות בראיית שכינה, ובכל ניצוץ קטן של

אמונה יש צד מסוים של ראיית שכינה, שבזכותה האדם יזכה לראיית שכינה גלויה יותר בעולם האמת. אבל מי שמשקר אינו יכול לזכות לכך, משום שה' יתברך מתגלה דרך המציאות המוחלטת. במידה שאדם דבק במידת האמת, ומוכן אף להקריב רווחים מזדמנים למענה, בה במידה הוא יוכל לזכות למידת האמונה בעולם הזה ולגילוי שכינה בעולם הבא.

אגב, גם בעולם הזה, לטווח הארוך מי שידבק במידת האמת יצליח יותר. משום שהוא, למרות הקושי שבדבר, ילמד להתמודד עם המציאות כפי שהיא, ויצליח יותר להגשים את כוחותיו. אבל הלומד לשקר, מסתכל תמיד על העולם בצורה מסולפת, ולעולם לא ילמד להתמודד עם האתגרים שלפניו.

מתוך הזהרת התורה להתרחק מהשקר, הספורנו לומד הוראה מעשית, שהאיסור איננו רק לדבר שקר, אלא גם לגרום להבנה שאיננה נכונה בדרך של גרמא, לגרום לאדם לחשוב דברים אפילו שלא נאמרו במפורש: "...מכל דבר שיוכל לסבב שקר, כאמרם ז"ל: הוי זהיר בדבריך שמא מתוכם ילמדו לשקר".

יתרה מכך, גם חנופה, או אפילו הימנעות מאמירת דברים כלולה בחובה להתרחק מהשקר, כמו שאמרו חז"ל: "מניין לתלמיד שיושב לפני רבו ורואה זכות לעני ורוב לעשיר, מניין שלא ישתוק תלמוד לומר: 'מדבר שקר תרחק'" (שבועות לא, א).

לצערנו בימינו יותר ויותר מתרבה הפצת השקר, הן על ידי כלי תקשורת מוטים והן על ידי שרלטנים למיניהם, והדבר גורם לתפיסת עולם לא ישרה. ובימים אלו הדבר גורם ממש למוות, כאשר אנשים מתפתים לשמוע לעצת 'מומחים' שטוענים שאין להתחסן בשל חששות לא מציאותיים.

אחד הדברים שמאפשרים לאנשים כאלו להצליח בשקריהם, הוא הבורות. ככל שאנשים יהיו נבונים וחכמים, הן במדע והן בהבנת המציאות, כך כוחם של הרמאים והדמגוגים יחלש.

יהי רצון שתרבה הדעת והאמת, ומתוך כך יתמעטו השקרנים והרמאים.